

ASSAIG

George Steiner, *Gramàtiques de la creació*. Traducció d'Albert Mestres. Proa. Barcelona, 2002.

George Steiner, entre gramàtiques

M. ISABEL PIJOAN

Gramàtiques de la creació, de George Steiner, és un autèntic monument interdisciplinari, originat a les *Gifford Lectures*, organitzades per la Universitat de Glasgow el 1990, i amb material procedent del treball en el Seminari de Doctorat en Literatura i Poètica Comparades que va dirigir a la Universitat de Ginebra durant 25 anys.

Nascuda de la interactivitat entre aquest francès cosmopolita de la cultura i del pensament creatiu i els seus estudiants, col·legues i amics, l'obra es crea gairebé teològicament i ontològicament, com defensa l'autor, gràcies al poder seminal de les brillants idees exposades en una veritable retòrica de l'originalitat, capaç de fer-nos abraçar les importants aportacions d'un dels pensadors més curiosos i interessants de la nostra contemporaneïtat.

Amb una metodologia prou flexible, la qual li ha permès adoptar una visió pluridisciplinària de la literatura comparada i de les arts en general, i fornit d'una tradició de llibres propis anteriors que aborden des de la crítica literària fins a l'assaig polític, l'històric i el filosòfic, Steiner ha esdevingut un reconegut professor, estudiós, amb gran profunditat i lucidesa, d'aspectes molt rellevants de la cultura europea actual. Una magnífica florida d'obres d'extraordinària qualitat ho avala, entre les quals recordem *The Death of Tragedy* (1961), *Real Presences* (1966), *Language and Silence* (1967), *After Babel* (1975) i *Errata. Una vida a examen* (1997).

La present edició ha estat traduïda impecablement per Albert Mestres, el qual, seguint els postulats de Steiner, ha sabut descobrir-ne la subtileza del discurs creatiu i expressar-la en la *combinatòria* d'un lèxic de registre molt culte però sorprenentment entenedor i, fins i tot, clarivident.

Indubtablement, *Gramàtiques de la creació* és una aguda i suggerent reflexió sobre la gramàtica, entesa com a "estructura neuràlgica de la consciència quan es comunica amb si mateixa i amb els altres" en diferents àmbits com el teològic, el filosòfic, l'artístic, el musical, el literari i el científic, i els orígens, en franca desvaloració en aquest inici de tercer mil·lenni, quan assistim a un fort "cansament profund" provocat per l'eclipsi del messianicoutòpic, circumstància que marca un grau zero de l'esperança en l'esdevenidor.

El llibre s'inicia amb una frase lapidària ("Ja no tenim començaments"), llançada a les aigües encantades del cofoisme científicotecnològic, la qual sotragueja l'esperit de la nostra civilització occidental massa obsedida per la sensació, gaire-

S'acaba de traduir un nou assaig de George Steiner

bé escatològica, de fi de l'art i de la cultura del seu temps. Steiner investiga les nostres capacitats humanes a la recerca de la distinció seriosa entre *creació* i *invenció*, com a eix estructurador d'aquesta obra, i es planteja els límits de la creativitat humana, aparentment en declivi en el moment present, connectant-la amb el sentit de religiositat de l'home vinculat a la transcendència i a la primera creació, en observar que l'ésser humà no deixa de *reproduir* el mite de la fabricació del Golem.

Dividida en cinc llargs capítols, l'obra *Gramàtiques de la creació* ens passeja, en una sincronicitat comparativa poc usual, per camps creatius inicialment molt diferents, els quals ens aporten una visió ricament globalitzadora i universal que va des de la Bíblia fins a la poesia de Paul Celan, bo i recalant en la història de la ciència i, en concret, de les matemàtiques o en l'ontologia de Martin Heidegger, per exemple.

ELS CINQ CAPÍTOLS

El capítol primer ens ofereix una meditació preliminar sobre la situació actual de la creació en àmbits com la religió, la filosofia, l'art, la música, la literatura i la ciència, bo i defensant-ne una interpretació teologicomística que augura un principi en el temps i del temps i ens encara amb el no-res, entès, des de la seva posició, com una "vacuïtat de Déu i del seu encís", també inspiradora de certes arts que han volgut comunicar-nos l'ombra del caos. Posteriorment, repassa les formes de creació cosmogònica en diferents tradicions com ara l'hebrea o la clàssica, sense oblidar la visió de Nietzsche.

Tot seguit, s'interroga sobre la responsabilitat ètica del creador respecte al creat, la qual no sempre és diàfana i associada a la bondat, a la veritat i a la bellesa, com als *Diàlegs* de Plató, i es qüestiona la presència de la imperfecció en el creat, sovint no positiu.

El capítol segon, un dels més polèmics, exposa amb valentia les influències del cristianisme i de l'Islam en la filosofia i l'art occidentals i arriba a exclamar que el primer ha alterat les condicions de la creativitat de la nostra societat en una revolució profunda presidida pel debat cristològic de l'encarnació de Déu en Jesús i de la transsubstanciació del pa i el vi en la carn i la sang del sagrament eucarístic. Exemplifica la unificació de tres camps semàntics de la creació (el teològic, el filosòfic i el poètic) en l'obra de Dante Alighieri i, especialment, a la *Divina Comèdia*, model d'"imitació de la divinitat" que es converteix en pràctica de la creació, en analogia amb la de Déu.

El capítol tercer, fonamental en el desenvolupament del llibre, comenta les diferències entre creació i invenció, des de l'aproximació a l'etimologia dels mots fins a la nostra percepció pragmàtica. Assaja una aclaridora definició de creació ("allò que és llibertat realitzada i que inclou i expressa en la seva encarnació la presència del que n'és absent i del que podria ser radicalment altre") i situa les construccions humanes dins l'òrbita de la invenció. Especula sobre el caràcter temporal del llenguatge, però destaca, alhora, la creativitat de la literatura reflectida en la perennitat dels personatges de ficció,

per mimesi de la realitat exterior i des de la versemblança, els quals acaben envaint les nostres vides en una vampirització intrusiva i memorable. Finalment, Steiner es pregunta la causa de la creació, que focalitza en la solitud humana o divina desitjosa de companyia.

El capítol quart compara els conceptes de *creació* i *invenció* en les ciències, en concret en les matemàtiques, tant pures com aplicades, i en les arts i en la literatura. Alludeix a les invencions estètiques que anomena "tecnologies de la sensibilitat", amb un marcat interès per la literària, que proporciona matèria primera i formes significatives per al contingut. Detecta un impuls persistent cap a la puresa en ciències i en literatura, traduïble en la poesia *absoluta*, on cerca analogies amb les matemàtiques pures. Després, n'analitza les diferències basades en la socialització de la forma creativa, bo i constatant que, enfront de la col·laboració en equip de l'empresa científica, la tasca, individual i solitària, del poeta, saturní i melangiós, en el procés literari és vinculable, tal vegada, amb la mort. Molt interessants són les tipologies psicosocials de la solitud, des de l'elegida lliurement fins a la imposada per pressions polítiques, per malaltia física o mental, o bé l'autoinfligida per tal d'incrementar la pròpia creativitat.

El capítol cinquè comença mostrant diferències entre creació i invenció, segons el context. Després, es refereix al trencament del contracte primordial entre la paraula i el món en la crítica del llenguatge i de la lingüística filosòfica. Segueix insistint sobre les relaci-

ons entre llenguatge i literatura com a forma expressiva que, històricament, ha evolucionat des de l'oralitat fins a l'escrituralitat. Tanmateix, assenyalant incerteses en la percepció, modificada per la moderna tecnologia de la comunicació com la xarxa Internet, replantejadora del concepte de *creativitat*, associat des de sempre a la noció d'*autoria*. A l'últim punt, alludeix a l'actual estatus de la mort, que està patint transformacions i obliga a repensar els conceptes de *creació* i *invenció* per acabar manifestant, en una apoteosi final, que amb el Dadaïsm s'ha reinventat la creació, convertida en tàctica retòrica.

El llibre es clou amb una breu conclusió, que recapitula les idees principals dels capítols anteriors però adoptant un posicionament clarament optimista, revitalitzador de la fecunditat dels processos creatius en el temps actual, i es completa amb un detallat índex onomàstic d'autors esmentats.

Un dels encerts més remarcables del llibre de Steiner és el seu estil expositiu, intencionadament atomitzat, però, alhora, amb una innegable trajectòria de continuïtat gràcies al procediment inductiu, el qual exercita el nostre enginy obligant-nos a fer constants salts de *gramàtica en gramàtica* fins a suggerir, més que esmentar, unes conclusions generalitzants sols copsades en *refer* el sentit des de la força *executiva* de les nostres aportacions de receptors, en un exponent ben plausible i autoaplicat de la teoria artística de la recepció.

NOMBROSOS INTERROCANTS

Amanit de múltiples citacions d'autors ben diversos i de nombroses interrogacions no retòriques que dinamitzen el discurs de Steiner, sense oblidar afirmacions durament contundents que actuen com un revulsiu de les consciències, *Gramàtiques de la creació* conserva molt de la *didàctica dialèctica* de les *Gifford Lectures* originals.

En conclusió, un recorregut per les *Gramàtiques de la creació*, de George Steiner, és un fascinant viatge de retorn a la creació humana, bo i analitzant-ne la morfologia i la sintaxi, sempre amb el rerefons bíblicomític de la divina i a través de diversos camps semàntics molt divergents, ara connectats entre si per la creativitat, la qual s'encara amb les troballes de la invenció. Ara bé, aquest periple té una finalitat ètica ben palesa, en configurar-se, ja des del començament, com el conjur d'una por, de la fi de la creació que, segons Steiner, no hem de témer si potenciem un sistema de valors fonamentat en la fe i el coneixement, el qual faci creïble un esdevenidor d'esperança, enmig del sentiment de pèrdua heretat del segle XX. Aquest objectiu final i últim de la seva obra ens el revela no sols com un dels intel·lectuals europeus més consistents del món d'avui, quant al seu pensament teològicootològic, sinó també com un dels més compromesos amb l'ideal filantròpic de regenerar la nostra societat.